

Conclusies en perspectieven

Het biologische bedrijf haalt teelttechnisch redelijke resultaten. Dit is echter niet genoeg. Er zal ook een duurzame markt opgebouwd moeten worden. En daar schort het voor grootschalige productie in het noordoosten nog aan. In de komende jaren zal er dan ook nog heel wat gepionierd moeten worden. Samenwerking van alle betrokken partijen is noodzakelijk om het perspectief te verbeteren.

Op de zand- en dalgronden van Drenthe en Groningen zijn maar een beperkt aantal biologische akkerbouw- en vollegrondsgroentebedrijven. Er komen er totnogtoe jaarlijks maar weinig bij. Met name voor de bedrijven op de veenkoloniale dalgronden is omschakelen extra moeilijk vanwege de hoge onkruiddruk, de vorst- en stuifrisico's en de (bodemgebonden) ziekte- en plagendruk.

Dit zijn ervaringen die opgedaan zijn in het BIOM project (Biologische landbouw Innovatie en Omschakeling). In BIOM wordt sinds 1998 samengewerkt met bestaande biologische praktijkbedrijven en bedrijven die belangstelling hebben om om te schakelen naar biologische landbouw.

Bouwplan

Het traditionele gangbare noordoostelijke bouwplan is gebaseerd op fabrieksaardappelen aangevuld met bieten en graan. Biologisch worden betekent in dit gebied in ieder geval dat er een groot aantal nieuwe gewassen geteeld moet gaan worden. Vaak (akkerbouwmatige) vollegrondsgroenten. De alternatieven liggen echter zowel teelt- als markttechnisch niet voor het oprapen. De uiterlijke kwaliteit kan vaak niet tippen aan die van producten uit andere regio's. De afzetproblematiek speelt ook een belangrijke rol in noordoost Nederland. Voor fabrieksaardappelen is geen biologische afzet, voor suikerbieten wel maar dit gewas is ook net een van de moeilijkste gewassen om onkruidvrij te houden en de meerprijs is beperkt. Voor de groentegewassen tenslotte vormt de logistiek een probleem omdat afnemers, bijvoorbeeld Nautilus in Flevoland, te ver weg zitten.

De in het gebied aanwezig biologische bedrijven zijn bovendien vaak nog de veelvormige pioniersbedrijven. Gangbare boeren kunnen zich daar maar met moeite mee identificeren en/of inschatten hoe de biologische bedrijfsvoering op hun bedrijf zal uitpakken. Voor

bepaalde niches in de markt en op basis van veel eigen initiatief en durf is hier en daar wel wat mogelijk. Maar makkelijk is het niet.

Andere belemmeringen voor omschakeling liggen in de bedrijfsstructuur en de opvolgerproblematiek. Veel gangbare bedrijven hebben in de afgelopen 20 jaar al een uitweg gezocht uit de economische problemen door schaalvergroting, het opzetten van neventakken of door werk erbij te vinden buiten de landbouw. Omstandigheden die omschakeling bemoeilijken. Bovendien ligt de gemiddelde leeftijd hoog en heeft niet ieder bedrijf meer een opvolger.

De perspectieven voor biologische landbouw in noordoost Nederland liggen toch met name in de groenteteelt (vers of industrie). Voor sommige gewassen is het klimaat zelfs gunstig omdat de ziektedruk (schimmels) lager is. Doordat de normale afzetkanalen ver weg liggen, moet naar regionale afzet gezocht worden via abonnementen en huisverkoop. Biologische productie op grotere schaal kan eerder zelf zijn logistieke problemen oplossen. Dit kan gestimuleerd worden door samenwerkingsverbanden op te zetten. Dit is echter alleen een mogelijkheid voor kleinere bedrijven. Voor de grotere bedrijven wordt Duitsland misschien een potentiële afzetmarkt. Grote afnemers zijn zich aan het oriënteren op biologische producten. Om die bedrijven toe te leveren heeft deze regio weer een logistiek voordeel.

Onderzoek op Kooijenburg

Tegen deze achtergrond is op Kooijenburg vier jaar onderzoek verricht naar de teelttechnische en economische perspectieven van een biologisch systeem. De resultaten van het biologisch bedrijfssysteem op Kooijenburg zijn teelttechnisch redelijk. De opbrengsten van aardappelen, broccoli en hennep liggen onder de vooraf gestelde streefwaarden. Die van prei en peen zitten er tegenaan en

de opbrengsten van haver en zomergerst zijn zelfs wat hoger. Bij de kwaliteit blijven aardappelen, prei en broccoli achter. Bij een verbeterde bodemvruchtbaarheid kunnen de opbrengsten van de groenten prei en broccoli nog verder stijgen. Een beter rassensortiment van prei zou aanzienlijk kunnen helpen bij het stabiliseren of zelfs verhogen van de kwaliteit. Onder de huidige condities is het ook in de rest van Nederland nauwelijks mogelijk om biologisch kwaliteit I te telen. Groot knelpunt is de beschikbaarheid en afzetbaarheid van rassen voor de aardappelteelt die voldoende vroegrijp zijn met een redelijk onderwatergewicht. De fabrieksaardappelteelt blijft bij de huidige stand van zaken onmogelijk. De rassen halen door de phytophthora aantasting de voormalperiode bij lange na niet. Consumptie, liefst schoongemaakt en voorverpakt, lijkt een kansrijke markt. Handelshuizen tonen echter geen interesse om deze kansen voor het noordoosten te benutten. Jammer!

Om blijvend tot voldoende hoge en stabiele kwaliteitsproductie te komen, zal geïnvesteerd moeten worden in de bodemvruchtbaarheid. Het aandeel jonge organische stof zal stijgen door te investeren met vaste mest, gewasresten en groenbemesters. Dat zal de bodemactiviteit verhogen met als gevolg dat zowel het stikstofvasthoudend als -naleverend vermogen op termijn zal stijgen. De vruchten van deze strategie zijn echter pas op langere termijn te plukken. Met name de vollegrondsgroentegewassen zullen profiteren van een betere en langere nalevering van stikstof. Meer stikstofvasthoudend vermogen zal het bereiken van milieudoelstellingen dichterbij brengen. Het te overbruggen gat naar de gewenste waterkwaliteit is immers nog maar klein.

Bij een milieutechnisch duurzame bemesting hoort in een biologisch systeem het gebruik van vlinderbloemigen als additionele stikstofbron. Groot knelpunt daarbij is dat de noodzakelijke klaver tegelijkertijd een bron zijn voor vermeerdering van aaltjes. Het beschikbaar komen van aaltjes resistente klaver is daarmee zeer urgent. Het onderzoek daarnaar is de laatste jaren versterkt, maar heeft nog weinig aanknopingspunten opgeleverd. Daarom komt helaas een volledig jaar gras/klaver (nog) niet in aanmerking. Dit zou immers een goede voorvrucht zijn voor de groentegewassen om meer late stikstofnalevering te waarborgen.

Economische perspectieven

Bij projectie van de resultaten van Kooijenburg op een bedrijfsgrootte van 40 ha met als groente enkel prei is de rentabiliteit € 85/€ 100 kosten. Dat kan verder opgevoerd worden tot € 94 door meer groenten te telen. Ter vergelijking: een gangbaar groentebedrijf in het noordoosten komt op € 87/€ 100 kosten. Door verbetering van de gewasprestaties kan de rentabiliteit van het Kooijenburg systeem nog wat stijgen. Daarmee is het zeker competitief met gangbare systemen. De zoekrichting voor het biologisch systeem is dus goed, maar niet goed genoeg. Een aantal punten verdienen verbetering. Ook moet nog eens kritisch gekeken worden naar de opzet van de vruchtwisseling. Probleem is het vinden van geschikte gewassen. Papier is geduldig, in de werkelijkheid ligt het grootste probleem bij het realiseren van duurzame afzetrelaties die continuïteit aan het bedrijf kunnen geven. Een biologisch bedrijf met een vast bouwplan met gewassen op dergelijke schaal is vrijwel niet te vinden in het noordoosten.

Om de komende jaren in het noordoosten verder te komen, staan we voor de volgende uitdagingen:

- Het versterken van de regionale afzet van biologische producten;
- Oriënteren op de Duitse markt voor industriegewassen;
- Het opzetten van goed werkende biologische voorbeeldbedrijven die een impuls kunnen geven aan zowel de gangbare als biologische landbouw;
- Koppeling aan natuur, landschap, recreatie, koppeling van veehouderij met akkerbouw;
- Ontwikkeling van de (melk)veehouderij en gemengde bedrijven;
- Uitrusten van biologisch land van veehouders met gespecialiseerde akkerbouwers.

Daar zal in het vervolg van het BIOM-project intensief aan gewerkt worden in samenwerking met alle regionale partijen.